

GAÁL JÓZSEF

Szabó Tamás Balázs János naiv festő köztéri szobortervéről

Balázs János művészetét és személyiségét kifejező szoboremlékmű modelljét nézve méltán állíthatjuk, hogy a legavatottabb művész kezébe került ez a feladat, mert Szabó Tamás gyermekkorától – közös sorsban osztozva, közvetlen személyes, atyai barátság által ismerte – figyelemmel követhette az idős művész munkásságát. A személyes közelség által a remeteként élő festő és költő belső életét a már rég eltűnt, sajátos miliőben ismerte és értette.

Balázs János festő, Török Sándor és Mokry-Mészáros Dezső mellett a legfontosabb magyar művész, aki a tudattalanból táplálkozva álomszerű, archaikusnak tűnő víziókat teremtett. Balázs János festészete nemzetközi hímvénnek örvend, elsősorban Oto Bihalji-Merin művészettörténész jóvoltából, aki a világ naiv művészeit összegyűjtve számos könyvet írt és le és lexikont szerkesztett róluk. Balázs János művészete minden kiadványban szerepel, nyugodtan mondhatjuk, hogy egyike a világon legismertebb magyar művészeknek.

A modern művészek – Hans Arp, Paul Klee, Jean Dubuffet és még nagyon sokan – a naiv művészek munkáiban, gyermekrajzokban és az elmebetegek műveiben fedezték fel azt az utat, ami visszavezethet a mágikus művészethez. A múlt század művészetében fontos volt tudattalanban való lemerülés, a belső lelki motívációk művészi feltérképezése.

Balázs János festészete költői rácsodálkozás, igazából csak érzelmileg lehet megközelíteni, a racionális képelemzés elvesz erejéből, de mégis fontosnak találom munkáinak stiláris elemzését, mert munkái organikus fejlődést mutatnak, érzésének tökéletesedő közvetítői a festmények. A festészet mellett írással is foglalkozott, versei egyszerű és őszinte közlések, minden cirkalomtól mentes vallomások, a magányosan töprengő ember letisztult bölcsessége. Remeteként, önkéntes visszavonultságban, kívülről szemlélte a világot, látszólag egyhangúnak tűnő életmódja mögött vívódó szellemi életet élt. Belső víziókká fokozta érzéseit, sajátos jelképrendszerével egyszerre érzi, mesészerű, de ugyanakkor tragikus felhangú világképet alakított ki. Tudatosság és ösztönösség szétválaszthatatlanul összefonódott munkásságában. Elzártága által tudta megtartani képteremtő erejét, öntörvényű fejlődését nem, zavarta, külső kényszer, bár utolsó éveiben a médiák felfedezése miatt és a tudományoskodó megközelítés hajszoltta tette. Az álságos siker összevarhatta, testi és lelki bajokkal lebénulva, magatehetetlenül halt meg 1977-ben.

A szegénységben élő művész csak puritán életével volt képes megtartani ártatlan, időtlen világlátását. Nagyon sok munkájára jellemző a nyers megfogalmazás, de ez a primitívizmus már az első munkáinál a kifejezés erejével párosult. Ösztönösen, vagy tudatosan eljutott az archaikus látásmódhoz, de nyugodtan kijelenthetjük ez a hajlam, ez a csíra láthatatlanul fejlődött, és alig tíz év alatt egy egész életművet termelt.

Őstehetség volt, aki átugorva minden szabályt szinte médiumként felszínre hozott egy szellemi világot. A cigánytelep kezdetleges ábrázolásától eljutott a szimbolikus, kép-összevonás módszeréhez, amikor egy kompozícióban kozmikus történetláncolatot képes összetömríteni. Már első munkáiban is a mindennapiságból kiemelt motívumok együtt szerepelnek a belső látomásokkal. Ebben a szikár, egyszerű, de mély érzésű emberben a belső megtapasztalások vízióvá, burjánzó mesévé alakultak. Ember, állat, növény kapcsolódásából sajátos és egyéni ikonográfiát hozott létre, amelyben a történelmi víziók, a magyar és cigány nép meséi, mitikus történetei egyszerűsödnek az emberi lét általános emblémáivá.

Mindez időtlen, paradicsomi őállapotként jelentkezik, az archaikus lét valóságként, mert a képmás és a valóság lényében azonossá válik. A figurák sokszor egy sodródó ritmus által idomulnak egymáshoz, vagy egy lüktető, ornamentális egységben oldódnak fel. Expresszív túlzás és stilizáló dekorativitás mellett a képelemek egységes ritmussá, áramlássá fejlődnek. A nyers megfogalmazást sokszor, szinte szecessziós hajlékonysággal, ornamentális absztrahálással ellenpontoszza egy képen belül. Fokozatosan közelít az univerzális képi világot kialakító örvényhez, kitölti a felületet, sokszor megfoghatatlan, zárt körvonalú formák kapcsolódnak a figurákhoz. „Akkor is lehet festeni, mikor az ész tombolva ellenáll, de az ecset már formát keres, a lét mögül előráncigálja a valót” – idézi F. Mihály Ida a művész szavait az *Ecsettel és írónnal* című, a művész önéletrajzát, verseit és képeit tartalmazó kötetben, amely közvetlenül a halála után jelent meg. Balázs János a maga módján megfogalmazta alkotói látásmódját, mely lényegét tekintve azonos a szürrealisták felfogásával. Jelképek, szimbólumok, szimbólum láncolatok elvont filozofikus felfogásról árulkodnak, de munkái elsősorban érzéki, költői – mondhatjuk: mitopoétikus – képek, ahol a tudatalatti a fő irányító. Egy évtizednyi festészeti munkásság alatt számos stílus és formatörekvés került felszínre: az egyszerű tájkép, a narratív, elmesélő színpadiasság, a cégérszerű emblematis és ornamentális felfogás, végül az előbb említett folyamszerű képépítés. Stilizáló hajlama által mindig egységes formarendet alakított ki egy képen belül, így az emberi, állati és növényi motívumok egyenrangú, egymásból felépülő képépítő elemekből állnak. Panteista felfogás ez, de sokszor bizarr és groteszk megfogalmazása ironikus, meszeszerű és egzotikus kultúrák világai kapnak új jelentést.

Balázs János festészete és költészete egyedülálló, érzelmi kisugárzását, és őszinteségének erejét nem lehet kikerülni. Munkássága nem egy kontroll nélküli kitérülködés, hanem sajátos és egyéni világlátás, amelyben a mitikus emlékezés és a lét rejtelmessége fejeződik ki..

Szabó Tamás ismerve a művész belső vívódásait, önmagával vitatkozó, a világ sorsáért aggódó keserű töprengéseit, megkettőzött szimbolikus szoborkompozíciót készített. A heroikus szellemi lény már halhatatlanként a kozmikus világba réved, az esendő és öngyötrő lélek, mulandó testben lakozva szemléli a másik ént. Ez a kettőség, amely minden sorsával vitatkozó ember sajátja, Balázs János lelki alkatában és művészi világfelfogásában még erősebb volt, így a szoborkompozíció érzékletesen jeleníti meg ezt a létállapotot. Visszavonultságban és szegényben élő művész rejtett énje, a filozofikus, a világot kívülről figyelő bölcs, aki a nélkülözések ellenére is megtartotta méltóságát, már megmintázott, örökéletű portréként szerepel a mintázó állványon, ezáltal bekerült a művészeti emlékek panteonjába.

